

SELMECZI BEA

Festékfoszlányok

■ SZÓKE SZABOLCS: CSŐDCSICSERGŐ ■

Ki nem érzett soha késztetést arra, hogy kettényisson egy zenedobozt, és megvizsgálja a belsejét? A Hólyagcirkusz Társulat legújabb darabjában, a *Csődcsicsergő*ben maxiaturizált zenedoboz belsejébe pillanthatunk bele. A részecskéire hullott masina fémaljához szegezett muzsikások rugóra járnak: saját rögeszméik körül forognak.

Az Opera zenekari árkában a megfogyatkozott létszámú zenekar (az első, a második és a harmadik hegedűs, a csellista, a játékdobos, a zajmester és a metronómos) a kissé labilis énekesnőt várja estéről estére. Ritmusőrük (Szabó Domokos) az ember nagyságú metronóm rabja, nem is zenész immár, hanem a metronóm szelleme – zakóját elvesztette, pettyes nyakkendője félrecsúszott, öltönyalsója halásznadrággá rövidült. Dallam helyett „a zene szövetét csontvázáig lebontó röntgenszerkezet” monoton ritmusát preferálja. Együtt lélegzik a ritmussal, a lecsupaszított ütemeket bálványozza örült szerelmében. A zenekar egyénekre bomlott vázát egyedül ez a velőig ható inga tartja össze, amely a dalt szárnyalását megtöri.

A fekete keménykalapos, munkaköpenyes, fehér kesztyűs zajmester (Spilák Lajos) naturalista analitikus, a rendszert kutatja a szétzilált hangok hurrikánjában, és bár hangszerei nem kifejezetten hétköznapiak (a buherált zeneketyeréket Szóke Szabolcs készítette),

Rácz Attila (A vesebajos) és Szabó Domokos (A metronómos)

személyisége kispolgári alapokon nyugszik. Búvárszivattyúval működő mechanikus dobon, üvegxilofonon, teáskannán és olajoshordóval kombinált bűgőcsigán zenél – bár a fregolihárfa név jobban illik e kéthúrú, plafontól padlóig kifeszített, az egész zenekari árkon végighúzódo zeneszerszámmra. Nem akar mást, csak megszólaltatni a partitúra hangjegyeit, már nem remél megváltást. Gyertyával érkezik az Operába, bevilágítja a halott teret, zenélő teáskannáján vizet forral, majd teát tölt magának, várakozik. Elrendezi a kottatartókat és a kottákat (a zenekarban betöltött szerepe szerint mindenkinek más méretű kotta jut: az első hegedűs és a csellista kottája lelóg az állványról, míg a második és harmadik hegedűsé miniatűr). A hangolás szüneteiben újságot olvas, tükrötjást készít, amelyet szemrebbenés nélkül elfogyaszt, az idegfeszültséggel küszködő zenészek között ő a nyugalom szobra. Pontosan tudja, hogy az énekesnő megérkezik, mert minden alkalommal megérkezik, csak egyre későbbi időpontban (Thomas Bernhard műve, amely a *Csődcsicsergő* vázát alkotja, nem a *Godot-ra várva*, tehát az énekesnőnek feltétlenül meg kell érkeznie), de azt is tudja, hogy mindez hiábavaló. A zenei katarzist többé nem érhetik el, elkeseledett és kielégületlen rutinból játszanak, túl a csúcson.

Szóke Szabolcs, a cilinderes, fekete csokornyakkendő, vakságát napszemüveggel takargató tölcserhegedűs (az eredeti darabban, *A tudatlan és az örült*ben az énekesnő apja) borozásra adta fejét, ezzel kompenzálva az énekesnő késéseit – legalábbis a zajmester analitikus elgondolása szerint. Többről van itt szó: a folyamatos italozás – csakúgy, mint a rutinos zenei játék – a katarzisz hiányát tükrözi. A bor pillanatnyi kielégülést sem nyújt már, az állandó delírium csak felejtést hoz, vigaszt nem.

A vesebajos második hegedűs (Rácz Attila), aki igazából üvegxilofonon játszik, az énekesnő távolmaradásai miatt pszichoszomatikus inkontinenciával küzd, időről időre az Operaház vizeldéjében köt ki, így könnyít a benn rekedt hangokon. A szmokingok gyűrűjéből kitűnik laza stílusú fekete öltönyével és ingével, homlokára fejszerűlések ápolásakor használt kötést csavar állandó vízvesztési problémái miatt.

A szmoking eleganciáját garbóval lágyító harmadik szöghegedűs (Nádasi László) a túlzott pontosság téveszméjével viaskodik, megérkezésekor mégis többször megriad a zsarnokian ágaskodó metronómtól, mint ha annak mániákus pontossága egyszerre éltetné és riasztaná. Maximalizmusa olyan határtalan, hogy hangszert sem képes megszólaltatni addig, ameddig – egy tolték varázsló mintájára – rá nem talál a legmegfelelőbb szögre, ahonnan a legmegfelelőbb

hangokat csalhatja ki hegedűjéből. Neurozist azonban hangszere is megérzi, külön életre kel, és foglyul ejti a muzsikusz kezét, mintha csak azt nyávozna: ne játssz rajtam, nem vagyok a játékszered.

A fehér kesztyűs, szmokingos csellista (Eszes Fruzsina) lámpalázás, már a nézőtéri beengedésnél jelen van, majd magányosan téblábol a zenekari árokban. Szerényen jobbra-balra köszönget, bár rajta kívül még senki sincs a helyén. Hangolás közben azonban fény derül belső világára: saját tehetségének mámorától, sikereinek ecsetelésétől nem veszi észre a körülötte zajló eseményeket. A kollégák muzsikálása külvilági zajként folyja körül, csellójátéka önálló entitást képvisel a begyakorolt daltamban.

A letakart öltöztető-kardalosnót (Homonnai Katalint) a hangolás során a ponyva alatt hagyják, akárcsak egy papagájt, akinek kalitkáját éjszakára leterítik, hogy ne beszéljen többet. A letakarás nem véletlen, hiszen ahogy a lepel lehull, a gépiesített zenebaba rákezd játék dobján a belérögzített ritmus kidobolásába. Bár a kardalosnó játék dobja folyamatosan a metronómmal vetélkedik, személyisége mégis olyan visszahúzó, hogy a zenekar elnyeli, csak egy hangjegy a partitúrában. Kék csikos dresszéban és nadrágjában, kerek szemüveggel és hajhálójával századfordulós cirkuszi artistához hasonlít. Tudja, hogy nem viszi semmire, se nem érdekes, se nem képzett, az sem tűnne fel senkinek, ha egyszer végleg elfelejtenék lehúzni róla a ponyvát.

Bár az énekesnő még mindig sehol, a bohócok már a zajopera (Szőke Szabolcs műve) nyitányát játsszák, a hangok egyre idegesebben röppennek fel a hangszerekből, a piano lázas crescendóval fortéba csap át, és ekkor, a csúcsponton belibben az énekesnő. Hosszú pauza következik, amelybe csak véletlenszerűen tolakszik be a pszichomotoros nyugtalanság egy-egy hanglyomzata, hiszen az idegfeszültség a hangszerekre is átragadt.

Az énekesnő megérkezése után a szín megváltozik: a színpad és a zenekari árok összemosisodik: miközben az énekesnő a színpadon előadja „gyűlöletáriáját” (vagy inkább szkepszisáriáját?), ugyanakkor a zenekart is látjuk. A koloratúrszoprán diva (Tóth Evelin) éppen saját áriája kezdetén esik be a színpadra: nyaka köré tekert narancsszínű boával palástolja aranycsikos, piros selyemestélyijének rendezettségét, melynek pántja a vállán fityeg. Rizsporos operai tornyos frizurája zilált (egy kósza hajtincs antennaként ugrik ki belőle, amelylyel a dizóz a szférák zenéjének állandó adását képezi le földi halandók süketebb füle számára), még nem jutott ideje a megigazítására, ezért a színpadon öltözködik. Először cipőt cserél: fekete topánkája helyett divatos magasított focicipőt húz,

majd manikűröz, arcát paskolja, hogy jobb színben tűnjön fel, megmasszírozza arcizmait, végül mézet csepegtet torkába a hangszálak megerősítése céljából. Szóval az énekesnők összes hisztérikus allűrkészletét felvonultatja.

Piros, majd hirtelen indítatásból fehér festéket ken arcára, és hogy még művibb legyen a hatás, amit kelt, a kottatartó lámpájával alulról világítja meg szeméit.

Az énekesnő pályája csúcán tömény undort érez a közönség és a koloratúrák iránt egyaránt, mélyen megveti az őt körülölelő tiszteletet, és már csak az ásványvízben hisz: minden más ugyanolyan művi, mint ő. A gyűlöletáriát egy lovat imitáló sámlira állva adja elő, a kottatartót használja mikrofonként, láthatatlan kardját az alaktalan, mindent betöltő ellenség mellkasának szegezi. A bosszú megtestesült wagneri walkürje ő. Sámlilóvan egyre vadabb vágatásba kezd, és dühe addig nem is csillapodik le, míg az ellenséget önmagával együtt a Walhallába nem küldi. Igen ám, de a hiperszenzibilis diva úgy beleéli magát a sze-

Schiller Kata felvételei

Tóth Evelin (Az énekesnő) és Homonnai Katalin (Aki le van takarva)

repébe és az önsajnálta, hogy az agyonhajszoltságtól, a kimerültségtől és krónikus közönségfóbiájától fuldokolni kezd. Hiába issza meg a számára egyetlen valóságot jelentő ásványvizet, már nem térhet vissza a Walhallából. Szerződésbontó sürgönyt diktáltat, de a zenekar nem figyel rá, hiszen mindenki saját rögeszméi szövevényes erdejében bolyong.

A toxikus hangulatban hirtelen ritmuszavar áll be, a zene darabjaira hullik. A szétesés traumájától a metronóm vegetatív idegrendszere felmondja a szolgálatot, az inga kileng. A metronóm szelleme, a ritmusőr kiesik hangszereiből, meghal. Vele együtt az ingából is elszáll a lélek, megáll. A Rend és a Ritmus végérvényesen megszűnik, az óskász lesz úrrá a zenén, ahol nincs többé más, csak csönd és a csöndben végtelen számú hang.

A Hólyagcirkusz zenebohóc-karakterei darabról darabra azonosak, csak a szituáció változik: a festék egyre kevesebb, a helyzet egyre tragikusabb lesz. A *Csődcicsergő* a *Keserű boldondokkal* állítható párhuzamba, de a remény itt már teljesen odaveszett, a zene kiüresedett, a bohócok mumifikálódtak rögeszméik és hangszereik rabságába zártan, ezért az arcukat borító festékreteget is csak véletlenszerűen felkent fehér foltok jelzik. A csillogó cirkuszi világra csak festékfoszlányok emlékeztetnek.

A *Csődcicsergő* a Hólyagcirkusz Társulat eddigi talán leglecsupaszítottabb és legkiforrottabb alkotása, kollektív „zenei nyomor”, amelyben a Zajmester a lélekvezető, a színészek pedig az ősi rítus felidézői. Lehetetlen a színészek és a színpadon születő dramaturgiai elemek közül egyet is kiemelni, mint ahogy a partitúrában egyetlen hang kitörlése megváltoztatja az egész dallamot.

Csak az a kérdés, hogyan folytatható a bohócok hétköznapjainak láncja a teljes összeomlás után.

Mi marad a bohócból, ha arcáról levált a festék?

SZŐKE SZABOLCS: CSŐDCSICSERGŐ, AVAGY MŰVÉSZNŐ A CSÚCSPONTON (Stúdió „K”)

DÍSZLET: Balla Gábor, Perovics Zoltán. FÉNY: Fodor Gergely. RENDEZŐ: Szőke Szabolcs. SZEREPLŐK: Spilák Lajos, Szőke Szabolcs, Rácz Attila, Szabó Domonkos, Nádasi László, Tóth Evelin, Homonnai Katalin, Eszes Fruzsina.